

מדור הלכה

בירורי גדרים ומושגים בהלכה

ניתוח סוגיות יסודיות במסורת חז"ל ובתורה שבעל פה

בגדרי רשות הרבים דאורייתא

כבר נהגו בכל ערי ישראל להקיפן בצורת הפתח ("עירוב"), לחי או קורה, ועל ידי כך להתיר הוצאה, העברה וטלטול בשבת, כמבואר בשו"ע¹. אמנם תיקון זה אינו מועיל ל"רשות הרבים", דוּו אינה ניתרת אלא בדלתות הראויות לינעל², ומה שנוהגים לסמוך על תיקון זה לגמרי הוא משום שסומכים על שיטה אחת (הובאה להלכה בשו"ע סימן שמה סעיף ז בשם "יש אומרים") הסוברת שכל שאין ששים ריבוא עוברים בו בכל יום אינו רשות הרבים, כדגלי מדבר, והיא שיטת רש"י (עירובין דף ו,ב)³.

ועיין במשנה ברורה ובביאור הלכה⁴ שמצאנו ראשונים רבים המקילים כדעת רש"י, אך מאידך ראשונים רבים אחרים אין סוברים כן, ולשיטתם אין לסמוך על "עירוב" כזה הנעשה בימינו. אך לפסק הלכה כתב כי מכל מקום אין לנו כח למחות ביד המקילין שהם סומכים על הפוסקים כנ"ל.

אמנם נראה לענ"ד ללבן שיטה זו ולנסות לישיבה מן הקושיות הגדולות העומדות כנגדה, דהנה הקשו על שיטה זו שלש קושיות עיקריות:

א. איך אפשר שבכל הש"ס לא מוזכר תנאי חשוב כזה, שעל ידו רוב הרחובות, אפילו יש ברחבם ט"ז אמה, אינם נחשבים כרשות הרבים.

ב. אם אכן ישנו תנאי כזה, מסתבר שאף בעבר בתקופת חכמי המשנה והגמרא לא היתה רשות הרבים כלל, לא בארץ ישראל ולא בבבל, ודבר זה קשה לאומרו שהרי מצאנו שדנו חז"ל רבות בהלכות הוצאה מרשות לרשות, ד' אמות ברשות הרבים, הזורק וכו' — אף שלמעשה הלכות אלו אינן כלל למעשה.

ג. הקושיא החזקה ביותר — חז"ל עקרו מצוות מדאורייתא, כגון תקיעת שופר ונטילת לולב, היכא שחלה חובת המצוה בשבת "גזירה שמא יעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים" — ולשיטה זו, שאין רשות הרבים קיימת אלא במציאות רחוקה ביותר — וכי מפני חשש רחוק שכזה נעקרו מצוות דאורייתא!?

וליישב זאת נראה להקדים, דהנה יש לדעת כי הן בדיני תורה והן בדרבנן ישנן דרגות דרגות, לא כל דבר האסור אסור לגמרי, וישנן בדינים שונים בתנאים מסויימים הקלות בחומרת האיסור. כגון שיעורין — יותר מכשיעור איסור חמור, פחות מכשיעור איסור קל יותר — ללא עונש מלקות. מעשה איסור שבתנאים מסויימים

(1) אורח חיים ריש סימן שסד.

(2) עיין שם סעיף ב.

(3) וראה סימן שמו סעיף ג בהגה "שכל רשויות שלנו הן כרמלית".

(4) סימן שמה, ס"ק כג, וכן סימן שסד, ס"ק ח.

הופך להיתר ואף למצוה כגון לעשותו לחולה. יש איסורים שעיקרן מן התורה אך התורה השאירה לחכמים לקבוע ולהגדיר מתי אסור ומתי מותר — מן התורה! וכגון גבי מלאכת חול המועד אמרה הגמרא למסקנה⁶: "הא לא מסרן הכתוב אלא לחכמים, לומר לך איזה יום אסור ואיזה יום מותר, איזו מלאכה אסורה ואיזו מלאכה מותרת".

וכן באיסורי דרבנן מצאנו דרגות דרגות, וכגון גבי איסור אכילת חמץ בערב פסח, דמחצות ואילך ('שעה שביעית') אסור מן התורה, אך לפני חצות יש לחלק, דהנה הרמב"ם⁶ חילק בין איסור שעה חמישית שהוא "גזרה משום יום המעונן" ובין שעה שישיית שהוא "כדי שלא יגעו באיסור תורה", ורק האוכל בשעה שישיית מכין אותו מכת מרדות⁷, ומשמע ששעה שישיית היא כעין דאורייתא וכהארכה של שעה שביעית דאי אפשר לצמצם, ויש לה חומר של שעה שביעית — מה שאין כן שעה חמישית שהיא אינה אלא גזרה.

וכן מצאנו איסורים שהם 'על הגבול' בין דאורייתא ובין דרבנן, וכגון איסור קריבה לערוה דלרמב"ם הוא איסור לאו⁸ ולרמב"ן⁹ הוא מדרבנן ורק אסמכוהו אקרא, והיינו שהתורה דרשה מן החכמים שהם יאסרו זאת¹⁰, וכאלו רבים.

על כן נראה שגם בגדרי 'רשות הרבים' לענין איסור הוצאה בשבת ישנן דרגות, וניתן לחלק את 'רשות הרבים' לשתי רשויות שהן אחת. כדי שתהיה הרשות 'רשות הרבים' צריכה היא לעמוד בתנאים עצמיים, כגון רוחב, גובה וכיוצא בזה, ותנאים אלה הם המבדילים אותה מרשות היחיד ומכרמלית החסרה אחד מהתנאים. אך ישנו תנאי נוסף שהוא חיצוני, ואינו עצמי, והוא שיבקעו בה ששים ריבוא בכל יום. נראה לומר שרשות רבים כזו, שעומדת גם בתנאי החיצוני, קבעה בה התורה דין מיוחד, או שמסרה כן לחכמים שיבקעוהו, והוא שרשות רבים כזו אינה ניתרת על ידי צורת הפתח, לחי וקורה. אמנם לשאר ענינים אין חילוק ביניהם, וכל רשות רבים העומדת בתנאים העצמיים "זו היא רשות הרבים גמורה"¹¹, ואפילו אין ששים ריבוא בוקעים בה, ואף יהיה מותר להוציא מרשות רבים כזו לכזו, ורק לענין היתר על ידי צורת הפתח וכו' נשתנו דיניהם (ואולי מפני זה כתב רש"י תנאי זה רק במסכת עירובין ולא במקומו במסכת שבת, כי רק לענין היתר עירוב יש לו משמעות).

אם נקבל הנחה זו יעלה בידינו למעשה קולא וחומרא, קולא — נוכל לסמוך

(5) חגיגה דף יח,א.

(6) הלכות חמץ ומצה א, ט.

(7) שם, הלכה י.

(8) ספר המצוות לא תעשה שנג; הלכות איסורי ביאה כא, א.

(9) השגות על ספר המצוות שם.

(10) עיין מה שכתבנו במאמר על דרשות חכמים.

(11) שבת דף ו,א, עיי"ש.

ולעשות עירוב כמנהג, הואיל ואין ששים ריבוא במקום אחד. אך מאידך חומרא – כל ענין ששים ריבוא שייך רק לענין היתר עירוב, אך לשאר ענינים יש לנו גם כיום רשות רבים גמורה דאורייתא, ושוב לא נוכל לסמוך להקל על השיטה הסוברת שאין לנו רשות הרבים בזמן הזה.